

Nr 90.

Av herr **Åkerlund**, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om vidtagande i visst syfte av reformer i avseende å landets häradsrätter.

Vid 1906 års riksdag väckte jag motion (Bil. 1) därom, att de ordinarie häradshövdingarna vida mer än vad som var förhållandet själva skulle förätta tingen samt att inga med orternas förhållanden och befolkningens plägseder samt sätt att uttrycka sig oförfarna män skulle tillåtas intaga de ordinarie domarnas plats i rätten som vikarier.

Denna motion bifölls av riksdagens båda kammare, och en skrivelse avläts till Kungl. Maj:t (Bil. 2).

Huruvida ett mäktigt juristeri eller ren glömska varit orsaken, varför intet av minsta vikt åtgjorts i ärendet, kan jag ej avgöra, men då jag är fullt viss därom, att svenska folket fått nog av det fortfarande rådande oeffter rättighetstillståndet, vågar jag härmed ånyo upptaga frågan.

Man torde kunna våga ifrågasätta, huruvida icke vederbörande hysa ytterst ringa intresse för, huru rättskipningen handhaves i våra häradsrätter, ehuru just där den rannsaking förekommer eller åtminstone borde förekomma, som i regeln blir avgörande för målens utgång i högre rätt, därest de dragas dit.

Underdomarebefattningarna äro eller borde, enligt mitt förmenande, vara de viktigaste av alla civila statstjänster, till vilka blott landets bästa, på området erfarnaste och för befattningarna livligt intresserade personer borde äga tillträde. Att emellertid dessa statstjänster understundom tillsättas utan att synnerlig hänsyn tages därtill och att befattningarna ej åtnjuta tillbörlig aktning, synes mig framgå av några exempel, vilka nog kunna bli flera.

Ordinarie häradshövdingar dragas helt enkelt från sina så ytterst viktiga befattningar — om på egen begäran känner jag ej, ehuru jag förmodar det — under årtal för att i Stockholm och möjligen även på andra håll syssla med andra befattningar, och domsagorna förvaltas av ungdomar, understundom med täta ombyten. Ordinarie domhavande lära finnas, som knappast satt foten inom sin domsaga. För 7 å 8 år sedan utnämnd häradshövding har ej hållit mera än ett enda ting ehuru säkerligen ej hindrad av offentliga uppdrag, eftersom en synnerlig stor del av hans tid ägnats åt privata, säkerligen lukrativa sysslor.

Då jag hyser största aktning för det ojämförligt största antalet av våra häradshövdingar och de helt säkert äro värda allt erkännande för plikttrohet och nit, vill jag ej framhålla flera exempel på oegentligheter, utan må de anförda vara nog.

Av det anförda framgår, att jag håller före, det någon verklig förbättring av det rådande tillståndet ej kan åvägabringas, såvida ej största omsorg nedlägges på att till befattningarna i häradsrätterna erhålla landets bästa krafter och befria dem från en mängd dem nu åliggande småsysslor, varjämte det måste tillses, att de ordinarie domarna tillerkännas sådan avlöning, att de bliva fullt oberoende av andra förtjänster.

Man kan ju invända, att detta skulle komma att kosta mycket pengar, men jag har, efter att hava rådfört mig med äldre, erfarna domare, kommit till den, som jag tror, fullt riktiga uppfattningen, att om häradshövdingarna så gott som uteslutande få ägna sig åt den egentliga domareverksamheten, de väl skulle kunna omhänderhava rättsskipningen inom vida större områden än nu och därigenom så stora besparingar vinnas, att de skulle förslå såväl till betydande löneförbättringar för häradshövdingarna som även till avlöningar åt dem, som hade att sköta småärendena inom de nuvarande domsagorna, vilka personer, efter att under en viss tid hava tjänstgjort inom en ort, väl därefter voro de lämpligaste att där vikariera för häradshövdingarna, då dessa till följd av semester, sjukdom eller annat viktigt förfall vore fria från tjänstgöring.

Därtill kommer, att om häradsrätterna skulle komma att åtnjuta den aktning och det förtroende, de böra äga, säkerligen en vida större del av målen än för närvarande skulle stanna där samt därigenom överdomstolarnas bördor lättas och säkerligen betydliga besparingar kunna göras.

Men ej blott reformer i fråga om häradshövdingarnas verksamhet äro tillräckliga för att vinna svenska folkets förtroende för rättsskipningen i landsbygdens domstolar, utan därför kräves ock utan tvivel, att häradsnämnderna åter tillerkännas det inflytande i rätten, de fordom ägde, och att därför i dessa nämnder insättas personer, vilka redan längre tid varit bofasta inom den bygd, där de skola tjänstgöra, och som uppnått den ålder och erfarenhet samt åtnjuta det allmänna förtroende, att man utan tvekan kan anförtro dem det så grannliga domarevärvet och pålägga dem det därmed följande ansvaret. Man kan ej ifrågasätta, att befolkningen nu skall utse sina bästa män till bisittare i rätten, sedan man så i grund lyckats neddraga nämnderna till blotta dekorationer.

Huru det är ställt med vikarieringarna i häradsrätterna och vilket anseende dessa vikariers domslut åtnjuter i överdomstolarna framgår av följande:

1913	avdömdes	729	mål	av	ordinarie	domare	och	1,842	av	vikarier
1914	»	798	»	»	»	»	»	1,892	»	»
1915	»	812	»	»	»	»	»	1,753	»	»
1916	»	735	»	»	»	»	»	1,843	»	»

Av dessa senare ändrades i hovrätterna:

1913 40 procent, 1914 41 procent, 1915 40 procent och 1916 43 procent.

På grund av det anförda får jag vördsamt hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t ej blott i anledning av riksdagens skrivelse av den 25 maj 1906 nr 188 ville taga under omprövning, vilka reformer inom landets häradsrätter böra vidtagas, för att aktning för lag och rätt samt förtroende för domstolarna skall kunna vinnas och upprätthållas, utan även täcktes låta utreda, huruvida de av mig här ovan ifrågasatta åtgärderna därför äro värda att vinna beaktande, och fortast möjligt för riksdagen framlägga förslag i ärendet.

Stockholm den 18 januari 1924.

E. Åkerlund.

Bilaga 1.

Nr 62.

Av herr **E. G. H. Åkerlund**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående kompetens för erhållande av domareförordnande m. m.

Utan tvekan lär man kunna påstå, att det sätt, varpå rättsskipningen handhaves, i mycket hög grad inverkar på befolkningens moraliska halt samt aktning för lag och rätt.

Eftersom den stränga formalismen allt mera intagit hedersrummet uti rättsskipningen, tyckas våra underrätter nu mången gång vara till mera för att slita svister än för att med ospard möda söka skaffa rättvisa åt förorättade, och många lära de ej vara, vilka under någon längre tid nödgats bevista domstolsförhandlingar vid våra häradsrätter, som ej funnit, att sådana personer måst tillerkännas rätt, som förmått svänga sig och vränga sanningen, blott formerna iakttagits, trots det menigheterna och nämnderna, ja, nog även domarna icke kunnat värja sig för det bestämda intrycket, att den fällda parten hade den moraliska rätten på sin sida, ehuru han icke mäktade iakttaga formerna eller icke ville använda andra än fullt ärliga vapen till sitt försvar och därför, lämnad utan bistånd från domstolen samt måhända naiv nog att tro, det dennas högsta mål vid alla tillfällen ännu vore att tillse, det rättfärdighet blomstrade i landet, måste gå under för en klipsk och mindre rättfrågig motståndare, helst sådana synas äga en för dem dyrbar rätt att i ganska stor utsträckning fara med osanning inför våra domstolar. Men huru skulle det väl kunna vara annorlunda, då till och med domare stundom synas uppfatta sina viktiga ämbeten såsom oaser i detta jordelivets öken och såväl genast efter tillträdet som sedermera i stor utsträckning överlämna rättsskipningen åt andra. Nog ändra och stifta vi lagar, men att ställa så, att det förtroende, envar god medborgare borde hava för domstolarna, återkommer hos vårt folk, det lär nog icke lyckas utan en rätt grundlig omstöpning av vårt rättegångsväsen, men medan goda krafter arbeta härför, torde dock en

del synbarliga brister kunna avhjälpas, utan att stöta den juridiska ortodoxien allt för mycket för huvudet.

Visserligen kan jag för ingen del gilla det beklagliga förhållandet, att de domstolar, vilka skola upptaga underrätternas domslut till omprövning, numera ytterst sällan — om någonsin — företaga självständiga undersökningar angående de rättstvister, vilka till dem hänskjutas, utan i regel alltid grunda sina domar på till dem inkomna protokoll; men då så är förhållandet och därtill kommer, att man lyckats förintä det fordom så mäktiga folkelementets i våra häradsrätter inflytande, ligger väl också därför en utomordentlig vikt uppå, att de personer, som få sig domareämbetet i häradsrätterna anförtrött, icke allenast besitta goda juridiska insikter, utan även mogen erfarenhet av det praktiska livet, noggrann kännedom om personer, seder och bruk inom de orter, där de äro satta att verka, för så vitt de domar, som av dem fällas, skola bliva de bästa möjliga, och att dessa rätter icke längre i så häpnadsväckande grad, som åtminstone är fallet i de under Svea hovrätt lydande häradsrätterna, få upplåtas till experimentalfält för en mängd, måhända väl juridiskt skolade, men i det praktiska livet ofta mycket oerfarna unge män.

För att i någon mån kunna visa, huru det förhåller sig med de ordinarie lantdomarnas tjänstledighet i våra dagar, har jag ur Svea hovrätts handlingar inhämtat, att år 1903 domarna uti de 57 under samma hovrätt lydande domsagorna åtnjöto tjänstledighet under i medeltal nära 5 månader vardera, eller tillsammans under 278 månader och 5 dagar, att av de ordinarie 522 tingen inom dessa domsagor 225 förrättats av de ordinarie samt 297 — utom en mängd extra sammanträden — av tillförordnade, vilkas medelålder utgjorde 28 år och vilka, efter att i medeltal 14 månader hava varit inskrivna som notarier i hovrätten, ansågos kompetenta för det viktiga domarekallet. År 1904 åtnjöto häradshövdingarna i samma domsagor ledighet under i medeltal något över 5 månader vardera eller under tillsammans 292 månader 20 dagar. Av de ordinarie tingen förrättades 229 av domhavandena samt 297 — utom 62 extra sammanträden — av tillförordnade. Jag finner väl, att domare, vilka nitiskt arbeta i sitt kall, måhända mera än de flesta övriga statstjänarna äro i behov av vila, och att sjukdom samt andra speciellt viktiga orsaker böra berättiga till tjänstledighet, men håller före, att vad däröver är, det är av ondo, samt att främst bland statens ämbetsmän domarne i våra häradsrätter böra finnas skyldiga att personligen handlägga där förekommande ärenden, ävensom att, då tjänstledighet ej rimligen kan dem förvägras, inga andra i regel böra tillåtas vikariera för dem än sådana, som under längre tid innehaft förordnande som notarie eller sekreterare hos ordinarie domare, helst i den ort, där vikariatet skall äga rum. Att de unga män, vilka ämna ägna sig åt domarekallet, behöva praktisk övning under erfarna domares handledning, ligger ju i sakens natur, och om de därför, i stället för att som nu helt kort efter avlagd examen anses mogna att självständigt förvalta domarekallet utan nämnvärd ersättning, erhöile förordnanden såsom åtminstone i någon mån avlönade sekreterare och protokollsförare åt de ordinarie domhavandena under åtskilliga år, skulle såväl deras utbildning som även säkerhet och snabbhet vid rättsskipningen i våra häradsrätter helt visst vinna mycket och de kostnader, staten därför möjligen finge vidkännas, vara väl använda.

Med stöd av vad sålunda anförts, får jag vördsamt hemställa, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga i överbägande, huruvida icke de unga jurister, vilka önska erhålla praktisk handläggning av domstolsärenden, först efter behörigen undergången

utbildning måtte berättigas mottaga domareförordnanden, dels ock tillse, att de ordinarie häradshövdingarna i långt större utsträckning än för närvarande själva personligen handlägga till deras ämbetsbefattningar hörande ärenden, samt att Kungl. Maj:t ville för riksdagen framlägga förslag till de åtgärder, som kunna finnas erforderliga för dessa syftens vinnande.

Stockholm den 24 januari 1906.

E. Åkerlund.

Bilaga 2.

Nr 188.

Uppläst och godkänd hos Första kammaren den 25 maj 1906.
— — — — — Andra kammaren den 25 — —

Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av ifrågasatt inskränkning av de ordinarie häradshövdingarnas tjänstledighet samt skärpta kompetensvillkor för erhållande av domareförordnande.

(Första kammarens tillfälliga utskotts (nr 2) utlåtande nr 10.)
(Andra kammarens tillfälliga utskotts (nr 5) utlåtande nr 16.)

Till Konungen.

Uti en inom riksdagen avgiven motion har framhållits önskvärdheten av dels att de ordinarie häradshövdingarna i långt större utsträckning än för närvarande ägde rum själva handlade de till deras ämbetsbefattningar hörande ärenden, dels ock att de unga jurister, vilka önskade erhålla praktisk handläggning av domstolsärenden, först efter behörigen undergången utbildning måtte berättigas erhålla domareförordnanden.

För att erhålla kännedom om huru de faktiska förhållandena härutinnan gestaltat sig över hela riket under den senast förflutna tiden har från Eders Kungl. Maj:ts och rikets hovrätter införskaffats uppgifter för år 1905 dels angående den tid, varunder de ordinarie häradshövdingarna av särskilda anledningar var för sig åtnjutit ledighet från domareämbetet samt angående de särskilda ämbetsförrättningar, från vilka de därjämte på ansökan varit befriade, dels angående de juristers levnadsålder, vilka under nämnda år enligt hovrätternas förordnande tjänstgjort såsom lantdomare, ävensom angående den tid, som förflutit från det desamma avlagt juridisk examen, till dess de erhållit sitt första lantdomareförordnande under år 1905, dels slutligen angående de regler, hovrätterna för sig kunde hava fastställt i fråga om beviljande av tjänstledighet åt lantdomare samt i fråga om förordnande av deras vikarier, särskilt beträffande praktisk tjänstgöring såsom villkor för domareförordnande.

Utan tvivel måste det betraktas såsom ett allvarsamt missförhållande, att, såsom av de infordrade uppgifterna synes framgå, varje häradshövding i medeltal åtnjuter tjänstledighet under mer än en tredjedel av året samt att över hälften av de lagtima tingen förrättas av vikarier. Uppenbarligen

måste rättsskipningens kontinuitet och säkerhet samt därmed också befolkningens aktning för lag och rätt lida av ett dylikt tillstånd.

Visserligen får det ej förbises, att anledningarna till häradshövdingarnas ledighetsansökningar ofta äro av den art, att ledighetens beviljande måste anses påkallat av ett verkligt behov. I sådant avseende må erinras om nödvändigheten av tjänstledighet i händelse av sjukdom, om häradshövdingarnas behov av någon tids vila från sitt ansträngande kall, om angelägenheten av att de unga män, som ämna ägna sig åt domarekallet, erhålla praktisk övning under erfarna domares ledning, ävensom därom att göromålen i en domsaga kunna vara så vidlyftiga, att häradshövdingarna ej kunna medhinna arbetet med mindre än att de få överlämna ämbetet till en vikarie och under ledighetstiden själva, ostörda av de löpande göromålen, syssla med ett eller annat till domareämbetet hörande arbete. Slutligen må bland sådana anledningar till ledighet nämnas det ej ovanliga förhållandet, att häradshövdingarna av annat offentligt uppdrag nödgas att under längre eller kortare tid avhålla sig från utövningen av sitt ordinarie ämbete.

Av de nu nämnda anledningarna äro sjukdom och offentligt uppdrag tydligen av den beskaffenhet, att de kunna lämnas ur räkningen. Så är däremot ej fallet med de övriga. Vad sálunda till en början häradshövdingarnas behov av vila beträffar, så synes det riksdagen, som om detta behov för närvarande mer än skäligt tillgodoses genom den ledighet, som beviljas häradshövdingarna »för enskilda angelägenheters vårdande» ävensom delvis »för hälsans vårdande». Särskilt anmärkningsvärda finner riksdagen de regler, som Göta hovrätt och hovrätten över Skåne och Blekinge, enligt vad de meddelat, uppställt i fråga om den tid, varunder en häradshövding för enskilda angelägenheter eller därmed likställd anledning årligen må få åtnjuta tjänstledighet.

En inskränkning av den häradshövdingarna medgivna rätten till ledighet synes riksdagen böra kunna utan obillighet genomföras, och håller riksdagen före, att häradshövding för hälsans vårdande utan styrkt sjukdom eller eljest för enskilda angelägenheter bör kunna erhålla ledighet från högst en tredjedel av de i domsagan förekommande lagtima ting eller tingssammanträden samt från häradshövdingeämbetet i övrigt under två eller högst tre månader.

Vad vidare angår ledighet till följd av göromålens hopande och vidlyftighet, anser riksdagen, att då en dylik ledighetsanledning visar sig vara av mera stadigvarande beskaffenhet, sådant tyder på att domsagan är för stor och därför bör delas. Möjligen skulle vid ett tillfälligt hopande av göromålen i domsagorna även kunna användas den utvägen att ålägga vederbörande häradshövding att själv hålla tingen samt till vikarien överlämna de övriga ämbetsgöromål, som ej kunna av honom själv medhinnas, varjämte till beredande av lättnad i häradshövdingarnas göromål i sådana trakter, där rannsakingar med häktade personer visat sig taga deras tid alltför mycket i anspråk, lämpligen skulle kunna förordnas ständiga brottmålsdomare.

Även om häradshövdingarnas tjänstledighet genom åtgärder i nu antydd riktning skulle kunna i någon mån inskränkas, så utgör dock de unga juristernas behov av praktisk utbildning i domarekallet i viss mån ett hinder för en dylik inskränkning. Enligt riksdagens mening vore det emellertid önskvärt, om häradsrätterna kunde befrias från att tjänstgöra som övningsfält för det ej ringa antal unga jurister, som nu under någon tid innehava anställning såsom biträden hos häradshövding, men sedermera ej ägna sig

åt domarekallet, utan i stället bliva tjänstemän inom landsstaten eller andra grenar av administrationen, advokater, bankmän eller dylikt. Att åstadkomma en inskränkning av detta missförhållande utan att på samma gång träda andra viktiga intressen för nära är utan tvivel en ganska svårlost uppgift. Närmast till hands skulle möjligen ligga att fordra längre tids tjänstgöring hos domare såsom villkor för erhållande av domareförordnande. Därigenom skulle tillströmningen av unga jurister till häradsrätterna avtaga och tillika vinnas ökad garanti för att den unge domaren ägde erforderlig praktisk erfarenhet samt, om den förberedande tjänstgöringen måste äga rum inom samma domsaga, önskvärd personal- och lokalkännedom. Mot ett utsträckande av tiden för den förberedande praktiska tjänstgöringen talar emellertid de unga juristernas berättigade fordran att ej alltför länge nödgas ägna sig åt ett osjälvständigt och ofta oavlönat arbete. Någon förlängning av samma tjänstgöring torde dock kunna genomföras, utan att detta intresse i svårare mån kränkes. Riksdagen anser för övrigt, att den olägenhet, som en förlängd utbildningstid skulle medföra för de blivande domarna, skulle uppvägas av den väsentligt minskade konkurrensen om biträdesplatserna från de unga juristers sida, vilka ej hava för avsikt att för framtiden ägna sig åt domarebanan. I detta sammanhang må dessutom erinras, huru som Göta hovrätt under en längre tid såsom villkor för lantdomareförordnande fordrat minst två års tjänstgöring såsom biträde hos häradshövding, men för ett par år sedan nedsatt denna tjänstgöringstid till 1 ½ år, sannolikt i avsikt att åvägabringa likformighet i ifrågavarande avseende mellan hovrätterna, men det synes riksdagen, som om denna avsikt lämpligare kunnat vinnas därigenom, att de övriga hovrätterna fastställt samma villkor för erhållande av domareförordnande, som Göta hovrätt förut under en längre följd av år fordrat.

Uppenbart är emellertid, att frågorna om inskränkning av häradshövdingarnas tjänstledighet samt om skärpning av domarevikariernas kompetens kräva ytterligare utredning, som lämpligast kan av Eders Kungl. Maj:t åstadkommas.

På grund av vad sålunda anförts, får riksdagen anhålla, det Eders Kungl. Maj:t täcktes, efter verkställd utredning, taga i övervägande, dels huruvida icke den tjänstledighet, som de ordinarie häradshövdingarna utan återopande av laga förfall åtnjuta, må kunna inskränkas, särskilt då fråga är om förrättande av lagtima ting eller tingssammanträde, dels ock huruvida icke fordran på praktisk utbildning i domarekallet såsom villkor för erhållande av häradshövdingeförordnande må kunna i någon mån skärpas.

Stockholm den 25 maj 1906.

Med undersätlig vördnad.

